

Beszélgetés Szakolczay Lajossal

Szakolczay Lajos irodalomtörténészt több évtizedig tartó szoros baráti szálak fűzték Kolozsvári Papp Lászlóhoz. Ennek a hosszan tartó barátságának az emlékét őrzi a *Szakolczayval az aluljáróban* című esszéregény, amelynek keletkezési körülményeiről, írói módszeréről kérdezem.

– Kolozsvári Papp Lászlóval 1990 szeptemberének egyik délelőttjén találkoztak az EMKE-aluljáróban, s ez az összefutás vezetett a könyv születéséhez – írja a regényében a szerző. Valóban megtörtént ez a találkozás?

– Valóban megtörtént, s amit Laci ír, szociográfiai hitelességű. (Kell is, hogy az legyen – legalább az indítás tűnjék komolynak –, hiszen később a valóság az írói fantázia „kacsaringói” közé van elrejtve.) Minthogy én a Kortárs versrovatát szerkesztettem, jobbára a költőkkel voltam csaknem napi kapcsolatban. Az író kényes állatfajta, sokat kell neki udvarolni azért, hogy kéziratot küldjön, hacsak nem a zöngeményeit mindenhová küldő dilettáns az illető. Százzszámra írtam a leveleket – hagyományos töltőtollal, hiszen azt nem kellett, mint a golyóstollat, papírra nyomni –, hogy minél több értékes költeményhez jusson a rovat. A prózaírók, noha sokat ismertem közülük, ilyen mélységben nem voltak a látókörömben. Akivel találkoztam, kérdezgettem hogyan élte felől, mit csinál, ír-e valamit, megtisztel-e bennünket valamilyen szöveggel.

Kolozsvári Pappal, amiként az a fullánkos *remekműben* írva vagyok – a kilencvenes évek magyarországi (és egy kissé európai) politikai, művészeti stb. életéről nem készült pontosabb helyzetkép – valóban találkoztam a Blaha Lujza téri aluljáróban. Írásra, széppróza írására biztattam, minthogy emlékezetem szerint már régen küldött nekünk anyagot. (Hogy ihletadó ordításomra ilyen *robbanó* lesz az az anyag, soha nem gondoltam volna.) Kesernyész humorára, pesszimista-optimista látásmódjére olvasóként is már jó ideje vevő voltam. Egyszer le kellett szállnom a hatos villamosról, annyira szégyelltem magamat a folyamatos – olvasás közbeni – nevetésem miatt, amelyet egy Kolozsvári Papp-novella, Brebodán bácsi szakszervezetis futóversenye váltott ki belőlem.

Szóval, összefutottunk Lacival az aluljáróban, s innentől kezdve – hihetetlen, több órán át (!) beszélgettünk (de miért nem ültünk le egy asztalhoz a Nemzetiben vagy az EMKÉ-ben?) – elszabadult a pokol. Mi minden került terítékre? Nők, politika, irodalom, színház, Erdély, Közép-Európa, háború, az író erkölcsé, egyesek köpönyegforgatása, seggnyalása. Barátom azt mondja, minthogy még fortyogó a helyzet, nem alakult ki, nem ülededett le semmi, szépprózáat nem tud írni. Arra nagyobb rálátás kell. Írjál akkor nem szépprózáat, kérlelem. Az író azért író, hogy írjon! Szabadkozik, szabadkozik. Közben ahogyan disputálunk, vitatkozunk, az ilyen-olyan árusokat szorítjuk a falhoz. Bocsánatot kérünk, visszamegyünk az 5–10 méterrel odábbi „kiindulópontunkhoz”, de egy idő után szinte menekülniük kell a portéká-

jukat (könyvet, füzetet, zöldséget stb.) árusító delikvenszeknek, mert ismét rajtuk tapodunk. Egymást megölelve váltunk el. Akkor nem gondoltam volna, hogy fülébe tettem a bogarat. Olyan barátok voltunk, akik ha egy évvel azelőtt találkoztak is, ott tudták folytatni, ahol abbahagyták.

– A regény 1992-ben jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadónál. Korábban a fejezeteit a Kortárs hozta 1990 szeptemberétől 1992 áprilisáig. A kötetben azt olvassuk, annak idején Ön biztatta az író a novellák leadására. Hogyan fogadta ezeket a fejezeteket?

– Minthogy hiába volt a jóízű beszélgetés, nem bíztam – már ami a kéziratokat illeti – Papp Laciban, nem vártam semmit. Meglepetésre azonban egyszer csak betoppant az első résszel. Hangulata volt az írásnak. S mikor kiderült, hogy vevők vagyunk rá, sőt, ha ereje és kedve van, ha ideje engedi, egy egész sorozatot is szívesen látunk, megpezdült. Nyilván ő is észrevette – nyitott szemű író volt –, hogy micsonda *kifutási* lehetőségeket kínál egy szellemes, torzítottan, humorba, csipkelődésekbe ágyazva is valahol a valóság (rendszerváltásunk *pólyás* valósága) panorámáját nyújtó (facsarítva nyújtó) *közelkép*.

– „Tulajdonképpen regény” – áll alcímként a kötet elején. Az előszóban és a befejező részben maga a szerző is említi a műformával szembeni bizonytalanságát és a gondolkodás nélküli szerkesztés elvét. Ön hogyan határozná meg a művet? Mit gondol a szerkesztési elvéről? Előnyükre vált ez a szóban forgó szövegeknek? Tudomása szerint van még olyan Kolozsvári Papp-alkotás, amely ezt az írásmódot követi?

– Műforma? Egy írásmű formáját maga az író határozza meg. Akarva-akaratlan olyan lesz – olyanná válik –, amilyennek a fölgűjtött (észen tartogatott, újságokból, híradásokból nyert, pletykákból-hallomásból kiegészített) *anyag* kívánja. A kívánságleltár ösztönösen, a gúnykacaj álorcáját panyókára vetve (végre egy, a barátomhoz illő képzavar!) kiküzdji a maga medrét (csak nem tudjuk, ha folyó az, ki kíván és kinek mit!), és csörgedezik, folydogál, suhan, rohan, partot mos – holló mossa a fiát! (lásd „Mátyás király is kolozsvári volt”) –, mintha az volna a dolga, hogy minden körülmény közt *éljen*. Kolozsvári Papp úgy tud egy hosszabb mondatból kimászva és újra belehelyezkedve, műveltségélményét fitogtatva és kedélyvilágát érzékeltetve *talpon állni* (Verne, *Mackó úrfi*, Vörösmarty, Shakespeare, kuplé, gyászdal, vihancosvihora), hogy mutatványa *fejenállásnak* is beillenék. A fejezetek valójában önálló novellák – a hiedelemvilágot, az álmokat palacsintává lapító gúnyt a valóság porszemeivel és sziklaviharaival összekötő hókuszpókuszok –, regénnyé csupán az *idő*, az egymásutániség gyorsfutára emeli – *aki* hírt hoz, mérkőzést, háborút közvetít. Gunyoros írók, akár a világirodalmat vesszük, akár a magyart, mindig is voltak, de olyanok, akik egyetlen játékszabályt sem tartanak be, nem nagyon. Kolozsvári Papp bravúrja ebben leledzik: úgy akarja átugrani a kerítést, hogy valójában meg sem mozdul. Röpülést színlel, közben az izmait pólyálgatja.

Hosszú, többször abbahagyott és újratekintett, alá-, fölé-, mellé-, alagút-mélybe és ég-magasba rendelő mondatai – közbeszúrva mindig egy hahotára fakasztó, Aidát és Leonórárt csaknem a végcsénivel egy felhőre ültető, a közmondásokat és

idézeteket jópofa-parafrázisokká szépítő-csúnyító *emlényei* – egyszerre furcsák és nevetetőek. Ám hiába a *körkörös* távolítás a valódi, általa *ítélet* alá vont helyzettől, a *kihegyezettek* – írók, barátok, szerkesztők, politikusok, így a NATO akkori főtitkára, rendszerváltók, háborúk (Öböl- és Délvidék), PEN-találkozó, bushok, kádárok, grószok végül is megkapják a magukét. Csak legyen elég hátizsákjuk elvinni!

Minthogy a *Szokolczayval az aluljáróban* egyedi fajta – szúr, vág, füstöl, szeretve is tört állít a hátadba –, egyik korábbi Kolozsvári Papp-regényhez sem hasonlítható. Nincs itt folyamatos cselekmény, jellemfejlődés, összeütközés stb. Ami van, az kesernyés világlátásban megsütött lepény – forró az, ki tudja hánynak a száját égeti –, gunyoros szeretettel lassú tűzön pirított aprólék. Viszont az író ide-oda ug-ráló, valamiről mindig valamire emlékeztető kacskaringói („az életpótló hülyeségek terjedési sebessége az eszmék [hm!] futópályáján mindig az élen szalad” stb.) mindenkor – ettől boldog harlekinünk – valaminő „teljességet” sugallnak. Az áldozati bárány miért szaladna bele a késbe, amikor önmaga a kés? Kolozsvári Papp vigyora az emlékezet faláról letörli a kínos helyzeteket, hogy még kínosabbakat állítson a helyükbe. Élvezi a csereberét. Tűztől és víztől sem fél, csak a szúnyogcsípéstől; attól is csak akkor, ha azt a szúnyogot Sztálin hizlalta mérhetetlen kövérre a Gulágon. Magam előtt látom, ahogyan tükör előtt próbálgatja, vajon szájon csókolható-e a boszorkányos felleget és zivatargatyát magára öltő királykisasszony? S minthogy jó író, nem fél a találkozástól.

– Az író azt állítja előszavában, ő találta ki a könyvben alkalmazott új stílust és nyelvet. Hogyan illeszkedik ez a regény Kolozsvári életművébe, és tágabban a kortárs magyar irodalomba?

– Mint említettem volt a korábbiakban, a regény az író életművében is unikum. A kortárs magyar irodalomban sincs párja. Ez utóbbit nem is annyira a nyelvi játékokra, fullánkosan keserű, metaforát metaforára halmozó mondatokra, képekre értem, hanem az író hitvallására, magyarán: *világlátására*. Stílusa és nyelve is abban – abban föltétlen! – újdonság, hogy bátran néz szembe a rendszerváltás körüli bonyodalmakkal, miközben invenciózus szóeleményekkel fekteti két vállra a vele ellentétes nézeteket valló világot (sokat kap a szadesz – gyengébbek kedvéért az SZDSZ –, pedig akkor még hol volt a kommunistákkal való összeborulásuk!). Csoóri Sándor nevezetes, csaknem kétszáz gyalázkodó cikket kiváltó könyvével szemben – nem írja le a címét, a *Nappali hold*ról van szó – nem suhogtatja a kardját, hanem az érdemi komoly vitát hiányolja. Az ismeretlen népszabí szerző – nem írom ide a nevét – egyik cikkében azt sugallja, hogy a történelem talán nem is Csoórit, Pozsgayt és Konrádot fogja igazolni, hanem – tessenek megfogódzni! – Grósz Károlyt. Cso-da-e, ha fullánkos barátunk méreginjekciós tűjét emez újságíró-csodákba mélyeszti? Több mint két évtized telt el Kolozsvári Papp láttelele óta, s *nyugodtan* nyugtázhatjuk: ezer dologban igaza volt.

Erdélyi írotársa, kebelbarátja, Lászlóffy kapcsán írja: „Hányszor mondtam én Aladárnak: hová lesz az a temérdek sziporka, ami még összeszedhetően ott lebeg Erdély fölött, magyar nyelven. De te örökké mint valami nyílt, emlékeztető seb...”

Sziporka, mondathalandsza, félrefesült bagoly (a politika, a történelem, a gyengébb erkölcsű írástudók tárházából), az van elég, csak győzze az ember megemészteni egy-egy suvickos, esetleg történelemtávtatú mondat igazságra hajazó halandszáját! Minthogy világszemlélete „két szilárd ponton nyugszik: Verne Gyula életművén, illetve *Mackó úrfi utazásain*”, nem lehet csodálkozni társadalmi s politikai *iránytűjének* a pontosságán.

A szöteremtés üdesége viszont nem tőlük származik. Ők csak altalajt adtak az égisg bimbódozó fa – életfa? halálfa? nótafa? – meggyökerezéséhez. Humorral említí föl – valaminő keserűségből kiindulva – „a török hömpöly lelassulását Bécs után, s azt a rövid százötven esztendő, amit nálunk *mecsetlettek*” (kiemelés – Sz. L.). „Keresztre feszítés nálunk még nincs, drága a fa. Kőre feszítéssel kísérletezünk, de egyelőre beletörík a szögünk.” „Nem biztos, hogy a zsiráf a fűből nő ki, csak mert azon áll, s jóformán tökbiztos, hogy nem tud fölrepülni róla.”

– *A könyv az erdélyi értelmiségi értékek átmentési politikájáról szól, az 1980–1990-es évek fordulójának kulturális-történelmi viszonyairól nyújtva tájékoztatást. Tudna nekünk erről mondani valamit? Hogyan élték meg a rendszerváltás éveit a valóságban?*

– A végén kezdem: hihetetlen – addig elképzelhetetlen – örömmel. Ki gondolta volna, hogy a nagy „fölszabadítónk” össze fog omlani? Hogy egy Szovjetunió ilyen könnyen elvérezzék? Magába döfve a tört? S elhúzza onnan a csíkot, ahol csupán megvetés jutott számára osztályrészü? Azért is hihetetlen mindez (még mi sem hittünk a hirtelen jött jóban), mert az ideiglenes jelleggel nálunk lakozó szovjet katonák (főképp tisztjeik, parancsnokaik) életfogytiglani ittletre rendezkedtek be. S szinte hozzánk nőttek, mint rabhoz a börtönrács. És a képzelet milyen magas hágóját kell megmásznia annak, aki akár csak egy villanásnyi repedést is el tudott képzelni ama Hatalmas Gömbön, hát még a moszkvai puccsot előkészítő és megvalósító – Gorbacsovot is menesztő – fegyverek páncélján? Ám hogy mindez megtörténhetett – mi szabadságra szenderültünk, a Kárpátok Ura magára hagyta a tűzfegyverrel önismetre ébresztett népét –, a huszadik századvég csodája. (Hogy hová jutottunk és hová jutott Közép-Európa – tágabban, az egész világ –, más kérdés.)

Kolozsvári Pappnak tehát kezére játszott a történelem. Évtizedeket már nálunk élő *erdélyiként* – bölcsességgel, a szitán való átlátással ékesítve – szinte azonnal érezte: ez az a „kristálytisza” zűrzavar, amelyben nyitott szemmel, halpikkelyekké növesztvén szárnyait (szabadságra nyíló, mert mindig arra éhező lelkiismeretét), siklani tud. Tud, ha mer. És tudott, mert mert! (Szándékos ismétlés a kosárból, evvel is adózva zseniális barátunk játékos nyelvbuzgalmának.) A könyvben bőséggel tárgyalt erdélyi ügyeket (Korunk, RMDSZ, a Debreceni Irodalmi Napokon és a Berzsenyi Társaság összejövetelein való részvétel, falurombolás, Kolozsvár arculatának megváltoztatása, a magyar nemzetiség helyzete), kirándult a Felvidékre is, nem szolván a nyugati tartózkodásról. A balkanizálódást nem kis teherként értékelte. Nevek, jórészt ismert és becsült nevek röpködnek írásaiban, amit hallott – sosem volt „rábízott” titok –, azt rögtön továbbadta. Az írón, lett légyen határon kívül élő vagy

magyarországi, az erkölcsöt kérte számon, még akkor is keményen kiállva saját igaza mellett, ha tudván tudta, a „pártosodás”, a pénzzel járó „szakosodás” csak ronthat a szellem emberén.

– *Milyen volt az 1990-es évek sajtója? Valóban érzékelhető volt már a korunkat is olyannyira meghatározó olvasói válság?*

– A korunk sajtója? Vegyes volt. Fölszabadultsággal, izgalommal teli. Lapok jöttek létre egy szempillantás alatt, és szűntek meg. Az Új Írás megszűnése – akár milyen volt is a főszerkesztő, Juhász Ferenc viszonya Aczél Györggyel – mérhetetlen veszteség. (Kolozsvári Papp rengeteg *aczélos* ügyet tárgyal – megrovóan.) Ha csak arra gondolunk, hogy a romániai cenzúra nyesése után Kányádi Sándor nagy verse, a *Halottak napja Bécsben* itt jelent meg először teljes terjedelmében, már elég a szív-fájdalomhoz. Az Élet és Irodalomból lassan kiszorultak a nép-nemzeti irányzat képviselői, s a folyóiratok közül is több (Alföld, Jelenkor) polarizálódott. Ami korábban az egész társadalom ügye volt – a szabadság kivívása, a zsarnok kiűzése –, az egyes csoportok révén kisajátítódott. Az olvasói válság nem nagyon volt akkor még érzékelhető. Köszönhető ez a szex-csatornák megnyílásának és az ilyen tematikájú könyvek polcra kerülésének. Ám a korábban nagy példányszámú folyóiratok (Kortárs, Nagyvilág) iránt megritkult az érdeklődés (és a vásárlóerő is csökkent). A hajdanán soktízezres példányt megélt *Szép versek* pár ezresre zsugorodott.

– *Kolozsvári Papp László angol és francia nyelvű regények mellett több román alkotást is átültetett magyarra. A könyvben műfordítói tevékenységéről is tanúvallomást tesz. Kirajzolódik belőle humánus felfogása, egy víziószerű közös román–magyar értelmiség szövetsége, egy romániai magyar egyetem ötlete. Beszélgetéseik során szóba kerültek ezek s az ehhez hasonló eszmék?*

– Laci végtelenül nyitott, humánus ember volt. Szépírói ténykedése – ideértve színházi munkásságát is – egyetlen minősítéssel megnevezhető: *vox humana*. Nem az avantgárd híve volt, hanem a lelkiületéhez közel álló íróké. Sokat fordított, mert úgy vélte, a műfordítás nemcsak pénzkereseti eszköz, hanem egymás minél jobb megismerése is. (Hogy az utóbbi évtizedekben hová züllött, megint más kérdés.) Nem közös magyar–román értékszövetséget akart, hanem *emberszövetséget*, amelynek – naiv álmodozás! – sorsdöntő szava lesz a nagypolitikában is. Az öbölháború, Vukovár, szülővárosának megvevesszőzése, NATO-, PEN- és egyéb ügyek stb. csaknem elvették a kedvét. Olyan, határokat áttörő szellemi együttlétről álmodott, amelyben nem a faj, nem a nemzetiség, nem a børszín, nem a vallás lesz a döntő, hanem az egymás megbecsülése, egymás értékeinek a tisztelete. Romániai magyar egyetem akkor, amikor a marosvásárhelyi magyar orvosi kar is veszélyben van? Nem tudom, hogy barátom mit írt volna – milyen fullánkkal és a többségi vakokat elítélő megvetéssel – a ma ez irányú történéseiről? Aki olvasta gyönyörű posztumusz regényét, *A diák utolsó történetét* – kéretik a középiskolákban kint is és itthon is kötelező olvasmánnyá tenni! –, annak nem kell magyaráznom a szülővárosához való vonzódását – Kolozsvár sokaknak még ma is a világ közepe! –, a szerelembe, a magyarságba, a jószágba vetett mérhetetlen hitét.

– A könyv keletkezésének idején tették a földdel egyenlővé Kolozsvári Papp László szülőházát, s rombolták le a Malomárok című regény színhelyeit, bontották egész Kolozsvárt, műveinek kedvenc színterét. Hogyan élte meg ezt a pusztulást barátja?

– Úgy, mint akinek a szívéből kimetszettek egy darabot. Fájdalommal járt vissza idős édesanyjához. A Malomárok és mindenfajta – akár tengernagyságú – árok (patakocska, folyó, folyam) betemethető, ám az emlékeket, mert sodró erejűek, mert igazak, nem lehet betemetni. A Malomárok és az öt ünneplő házak itt vannak a szívünkben

– A Kijön-e a medve című fejezetben olvasunk az Ön színházkritikai módszeréről az 1990-es években; olyan előadásokról készült kritikák írásáról, amelyeken részt sem vett. Ezt követően a befejező részben arról, hogy semmi sem igaz mindabból, ami a könyvben elhangzott. Zavarba ejtő a regényben a valóság és a képzelet összemosódása...

– Laci barátom velem szórakozott a legtöbbet. Lódításai között ugyan sok a tény is – az aluljáróban való összefutásunk, a lírához ragasztott ügybuzgalmam, Faragó Laurával való (torzítottan bemutatott) találkozásom (negyedszázada a feleségem), krimiparódiám, a *Comberdő* stb. –, de ezek a tények jópofasággal, gúnynyal, kacajjal, fullánkos ferdítéssel kerültek papírra (a regényírónak mindent szabad!). Általában úgy írok, hogy mindent ezerszer elolvasok, kijegyzetelek, és csak az anyag bő ismeretében fogok neki a fogalmazásnak. A színházi előadásokat is a helyszínen – lett légyen az Kolozsvár, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Újvidék, Szabadka, Komárom, Kassa (az itthoniakról nem is beszélve) – többször megnézem, és a színikritikát csak azután vetem papírra. Volt úgy, hogy az eredeti szöveget – lásd a kolozsvári *Csongor és Tündér*ről írottakat – összevettem a színpadra kerülő meghúzott példánnyal. A Harag György rendezte Sütő-előadásokat Kolozsvárt háromszor-négyszer láttam, s ezért tudtam róluk tanulmányjellegű kritikát írni. (Mindez fehéren-feketén ott van a *Kötél homokból* című színikritika-kötetemben és a *Harag György színházában*.)

A *Szokolczayval* az aluljáróban valóság és képzelet, dokumentáció és tündéri játékoság keveréke. Mikor Laci barátom azt mondta, hogy ez lesz a könyv címe, tiltakoztam, de minthogy akkor adta tudtomra tréfáját, amikor már ki volt nyomtatva a könyv, nem lehetett semmit se tenni ellene. A Kortárs szerkesztőségének tagjai – leginkább Tárnok Zoltán olvasószerkesztő és Kis Pintér Imre főszerkesztő – ugyancsak több helyütt szerepelnek benne. Rajtuk szintén nevetek, ám leginkább magamon, hiszen a torz fizimiska ellenére is megbecsülésnek kell vennem – valójában az is –, hogy a rendszerváltás történelmén kívül ihletet adó főszereplője lehettem barátom zseniális *hantájának*.

Annak a hantának, amelyet az igazmondás karói tesznek izgalmassá.